

Priloga: Rzd-01-13-00015-01

Datum: 11.10.2013

opis enote žive kulturne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE

EID: **2-00029**

Ime enote: **Izdelovanje cvetnonedeljskih butar**

Sinonimi imena enote:

2. OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Zvrst dediščine: **šege in navade**

Podzvrsti:

letne šege, rokodelska in obrtniška znanja

Tipološka gesla:

izdelava cvetnonedeljskih butar, oblikovanje zelenja, velika noč

Kratek opis:

Cvetnonedeljske butare so šopi, izdelani iz določenih vrst in določenega števila šibja oziroma rastlin, lahko tudi z okrasjem, kot so pecivo, jabolka, pomaranče in barvni krep papir. Na cvetno nedeljo jih verniki nosijo blagoslavljat v cerkev.

Opis:

Cvetnonedeljske butare so šopi, izdelani iz določenih vrst in določenega števila šibja oziroma rastlinja. Pred cvetno nedeljo jih izdelujejo povsod po Sloveniji, le da se po posameznih območjih nekoliko razlikujejo glede na sestavo in obliko, različna pa so tudi poimenovanja zanje (presnec, prajtl, beganca, pegelj, pušl, prajtelj, žegen, kaštron, snop in druga). Najpogostejše so butare iz vejic vrbe, brinja, bršljana, leske, bezga in dreva. Ponekod jim dodajajo drugo zelenje, cvetje in veje sadnega drevja ter trte in jih krasijo z jabolki, pomarančami, pecivom in raznobarnim krep papirjem. Na Primorskem šibje in rastlinje nadomeščajo oljčne veje, katerih liste v slovenski Istri spletajo v različne oblike. Posebno obliko butaric poznajo v okolici Ljubljane (ljubljske butare) in na Ljubnem ob Savinji (potice).

Verniki butare na cvetno nedeljo prinašajo v cerkev, kjer naj bi z blagoslovom dobile posebno moč. Doma vejice iz butar zatikajo za razpela, svete podobe in tramove pod streho, da bi dom ščitile pred požarom in strelo. Živini dajo jesti zelenje iz butar, vejice ali iz njih narejene križce pa pritrjujejo na hlevska vrata in zatikajo v njive, vinograde in sadno drevje. Ponekod še vedno sežigajo cvetnonedeljske butare pred nevihtami. Za božič, silvestrovo in na svete tri kralje pa z vejicami iz butar obredno kadijo in kropijo hiše, gospodarska poslopja, njive, vinograde in travnike.

Cvetnonedeljske butare so v preteklosti izdelovali doma za lastne potrebe, v začetku 20. stoletja so jih začeli v okolici večjih mest izdelovati tudi za prodajo meščanom in so ponekod postale izdelek domače obrti in turistični spominek (npr. ljubljanske butare). Tako izdelovanje butar nekaterim predstavlja tudi vir zaslužka. Pred cvetno nedeljo ponekod poteka organizirano izdelovanje butar, npr. v župniščih in v okviru delavnic, ki jih organizirajo razna društva ali posamezniki, ki želijo ohranjati izdelavo cvetnonedeljskih butar v lokalni tradiciji. Poleg tradicionalne rabe so cvetnonedeljske butare dobile tudi nove funkcije – ponekod tekmujejo v izdelavi najlepše, največje, najbolj izvirne ... butare. Da bi se uvrstili v

Guinnessovo knjigo rekordov, so v nekaterih krajih začeli izdelovati tako imenovane butare velikanke. Butare se pojavljajo na velikonočnih razstavah in kot dekorativni element.

Izdelovanje in blagoslavljanje cvetnonedeljskih butar je stara krščanska šega, v Evropi izpričana v 9. stoletju, ki je verjetno prekrila predkrščansko obredje, povezano s svetim rastlinjem. To naj bi vplivalo na rast, plodnost ter imelo zdravilno in zaščitno moč. Z blagoslovom cvetnonedeljskih butar se verniki spominjajo Kristusovega slovesnega prihoda v Jeruzalem, kjer so po evangelijskem izročilu navdušene množice pred Kristusa na oslu metale palmove veje. V ljudskem verovanju cvetnonedeljska butara velja za zaščitnico doma, domačih živali, zemljišč in pridelkov, v preteklosti pa so jo uporabljali tudi za zaščito pred uroki, za zdravljenje ljudi in živali ter v številnih letnih šegah in šegah življenjskega kroga.

Datacija:
9. stol.

3. LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje:
Opis lokacije:
Slovenija

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **0** X: **0**

4. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI **več nosilcev**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02_00029.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:
Karmen Beguš, 2011

6. VARSTVENE USMERITVE ZA ENOTO

Kategorija usmeritev: **drugi ukrepi ohranjanja žive dediščine**
Opis usmeritev:
osnovne varstvene usmeritve za živo dediščino

7. PRISTOJNOSTI

Pristojna institucija: **Slovenski etnografski muzej**
Strokovna področja:
etnologija

8. POVEZAVA ENOTE Z DRUGIMI ENOTAMI REGISTRA

Register žive kulturne dediščine:
Izdelovanje ljubenskih potic (EID 02-00011)
Register nepremične kulturne dediščine:

9. UTEMELJITEV VPISA

Izdelovanje cvetnonedeljskih butar in njihovo blagoslavljanje na cvetno nedeljo sta razširjeni med verniki povsod na Slovenskem. Tradicionalna sestava je večinoma pogojena z lokalnim rastjem. V številnih okoljih se trudijo ohranjati izdelavo cvetnonedeljskih butar, ki sledi lokalni tradiciji, lahko pa je povezano tudi z ustvarjalnostjo. Tako izdelovanje butar v organiziranih skupinah kot tudi njihov blagoslov sta za lokalno skupnost priložnost za medsebojno druženje in za prenos znanja na mlajše generacije. Specifične oblike butar v nekaterih krajih na cvetno nedeljo tja privabljajo tudi turiste, vplivajo na prepoznavnost kraja in so del lokalne identitete.

10. OMEJITVE GLEDE JAVNOSTI PODATKOV

Omejitve: **ni omejitev glede javnosti podatkov**

11. OPOMBE

12. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **centroid ni določen**

Natančnost območja: **območje ni določeno**

13. VPIS V REGISTER

Vpis dne: **11.10.2013**

Št.: **Rzd-01-13-00015-03**

Razlog: **pobuda**

14. SPREMEMBA REGISTRA

Sprememba dne:

Št.:

Razlog:

15. IZBRIS IZ REGISTRA

Izbris dne:

Št.:

Razlog:

16. ZAZNAMKI

Številka: Rzd-01-13-00015-11-01

Datum: 11.10.2013

opis nosilca enote žive dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00029**

Ime enote: **Izdelovanje cvetnonedeljskih butar**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **55**

Društvo Baška dediščina
Stržišče 28, 5243 Podbrdo

<http://drustvobaskadediscina.nvoplanota.si>

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Pusl (tudi pušl, pusu) je poimenovanje za cvetnonedeljsko butaro, značilno za vasi gornjega dela Baške grape (Rut, Grant, Stržišče, Kal, Bača pri Podbrdu, Petrovo Brdo, Porezen, Trtnik, Kuk, Znojile, Podbrdo). Izdelujejo jih iz naravnih materialov, sestava in oblika pa sledita lokalnemu izročilu. V preteklosti so pusle izdelovali hišni gospodarji iz lokalnega rastlinja, kot so vejice bršljana in pušpana ter leskove šibe in šibe rumene vrbe, oljčne in lovorove vejice pa so kupovali od prodajalk iz Goriških brd. Okoli treh leskovih šib s tremi poganjki so razporedili oljčne in lovorove veje, nato vejice pušpana in nazadnje vejice bršljana, vse skupaj pa so tesno povezali s šibo rumene vrbe, da je butara dobila ročaj. K blagoslovu so jih nosili fantje. Leta 2005 je bilo ustanovljeno Društvo Baška dediščina, ki med drugim skrbi tudi za ohranjanje znanja izdelovanja puslov, značilnih za Baško grapo. Od leta 2007 vsako pomlad organizirajo delavnice izdelovanja cvetnonedeljskih butar v Osnovni šoli Simona Kosa v Podbrdu, od leta 2012 pa tudi v Domu upokojencev Podbrdo. Z organizacijo delavnic in razstavljanjem cvetnonedeljskih butar vplivajo na oživljanje tradicionalne izdelave butar med starejšimi prebivalci in na prenašanje znanja na mlajše generacije.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **STRŽIŠČE (TOLMIN)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **417680** X: **119391**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00055.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Cveto Zgaga, 2011

6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **11.10.2013**

Številka: **Rzd-01-13-00015-03**

Razlog: **pobuda**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Razlog:

Številka:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Razlog:

Številka:

11. ZAZNAMKI

Številka: Rzd-01-14-00013-11-01

Datum: 16.7.2014

opis nosilca enote žive dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00029**

Ime enote: **Izdelovanje cvetnonedeljskih butar**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **73**

Društvo REVIVAS Škale

Škale 85b, 3320 Velenje

<http://revivas-skale.si/>

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Društvo REVIVAS Škale je bilo ustanovljeno februarja 2009 in danes skrbi za oživitev in promocijo vasi Škale. Stalnica v delovanju društva so z leti postali delavnice, razstave, sejmi in druge prireditve, z organizacijo katerih si društvo prizadeva, da bi današnjim mladim približalo lokalne elemente nesnovne kulturne dediščine, med drugim tudi izdelovanje cvetnonedeljskih butar.

Za izdelavo cvetnonedeljskih butar, v Šaleški dolini imenovanih snopi, po lokalnem izročilu uporabljajo sedem vrst lesa, tj. vej oziroma šib dreves in grmov, kot so leska, iva (imenovana tudi zelena vrba, giva ali geva), beka (rumena vrba ali meka), navadna čremsa (črjavnica ali čarovnica), zelen trn, dren in pušpan (polšpan). Ker danes nekatere vrste lesa postajajo redke, predvsem navadna čremsa in zelen trn, za izdelavo snopov uporabljajo tudi vejice bodike, lovorikovca, oljke, navadnega volčina ipd.

Osnova vsakega snopa je debelejša leskova šiba, okoli katere namestijo šibe ive, beke in navadne čremse. Vsaka od teh ima svojo značilno barvo (leska je sivorjava, iva zelena, beka rumena in čremsa črna oziroma rdeče črna), zaradi česar je ročaj snopa lepo pisan. Število vseh uporabljenih šib je odvisno od zelene debeline in dolžine. Za povezovanje po izročilu uporabljajo beko, zelen trn in ivo, danes si nekoliko pomagajo tudi z vrtnarsko žico. Snop je najlepši, če je povezan z lesom različnih barv, ki si izmenično sledijo, zato eno vejo, šibo beke po navadi olupijo in prepolovijo, da je lepo bela. Druga šiba beke ostane cela, torej rumena, tretjo barvo pa doda zelen trn. V zgornji del snopa vstavijo in trdno povežejo drenove veje. Zaželeno je, da je veja v obliki križa oziroma da se tej obliki čim bolj približa. Če sta stranski vejici dreva lepi in enakomerno raščeni, se lahko zasučeta navzdol in povežeta v srček, tam, kjer se vejici združita, pa se namesti rdeče jabolko ali pomaranča. Okoli zgornjega dela ročaja namestijo veliko vejic pušpana in jih s šibo pritrdijo k ročaju. Ko je snop povezan, odvečne vejice pa porezane, ga začnejo krasiti: uporabijo raznobarvne trakove in rože iz krep papirja, ki jih namestijo na vejice pušpana in na drenovo vejo.

Društvo REVIVAS Škale vsako leto na zadnji petek pred cvetno nedeljo organizira delavnico, na kateri izdelujejo in krasijo snope, otroci pa tudi barvajo pirhe in pripravljajo velikonočne aranžmaje. Pri pripravi materialov in vodenju delavnice izdelovanja snopov sodelujejo starejši domačini, ki še obvladajo to veščino. Poleg mladih tabornikov in članov društva se na delavnici vsako leto zbere več domačinov in okoličanov, ki si pod vodstvom izkušenih izdelovalcev lahko izdelajo svoj snop.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **ŠKALE (VELENJE)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **508624**

X: **138132**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00073.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Ana Glinšek, 2014

6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **16.7.2014**

Razlog: **pobuda**

Številka: **Rzd-01-14-00013-03**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Razlog:

Številka:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Razlog:

Številka:

11. ZAZNAMKI